

РОЗДІЛ 10

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.965.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/132>

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ В АДВОКАТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

MODERN CHALLENGES IN ADVOCATE ACTIVITY

Кравченко М.О., к.ю.н.,

доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатів

Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті приділяється увага сучасним викликам в адвокатській діяльності. Відзначено, що запровадження воєнного стану на території держави Указом Президента України В. Зеленським від 24.02.2022 р. через повномасштабну агресію з боку Російської Федерації призвело до змін в усіх сферах суспільного життя. Встановлено, що інститут адвокатури був вимушений пристосовуватися до нової реальності та підготуватися до нових викликів. Проблеми, з якими зустрілася вся адвокатська спільнота, запропоновано поділяти на дві групи: 1) ті, що мають загальний характер (вони є однакові для всього суспільства, до прикладу, нервово-психічна напруга обумовлена невизначеністю майбутнього та небезпекою для життя та здоров'я, підвищення цін на паливо тощо); 2) ті, що мають спеціальний характер (внесення змін до законодавства, актуалізація галузей права або категорій справ, що не були настільки затребуваними у мирний час, необхідність надання правової допомоги громадянам України, що перебувають закордоном тощо).

Звернута увага, що наведений у статті перелік проблем не є вичерпним. Адвокати також зустрічаються зі складнощами в отриманні перепусток для пересування в комендантську годину, перервами в роботі державних реєстрів, обмеженням доступу до інформації на веб-сайтах державних установ тощо.

Наголошено, що загальна економічна ситуація в країні опосередковано також впливає на адвокатів. Наведена теза обґрунтована на прикладі стану суб'єктів підприємницької діяльності, адже вони також можуть бути клієнтами адвокатів.

Зроблено висновок, що сучасні проблеми, які постають перед адвокатами, також можна об'єднати у такі групи: 1) морально-етичні (дилема щодо захисту російських військовополонених); 2) психологічні (почуття тривоги, нервування через воєнний стан тощо); 3) правові (зміни у законодавстві); 4) організаційні (обумовлені зміною формату роботи підприємств та установ, дистанційним характером спілкування); 5) фінансові (підвищення цін на паливо, комунальні послуги тощо).

Ключові слова: адвокатура, адвокатська діяльність, воєнний стан, правова допомога, правнича допомога.

The article focuses on the modern challenges in advocacy. It was noted that the introduction of martial law on the territory of the state by the Decree of the President of Ukraine V. Zelenskyi dated February 24, 2022 due to full-scale aggression by the Russian Federation led to changes in all spheres of public life. It was established that the institute of advocacy was forced to adapt to the new reality and prepare for new challenges. The problems encountered by the entire advocate community are proposed to be divided into two groups: 1) those of a general nature (they are the same for the entire society, for example, neuropsychological tension caused by the uncertainty of the future and danger to life and health, increase in fuel prices, etc.); 2) those of a special nature (amendments to legislation, actualization of branches of law or categories of cases that were not so popular in peacetime, the need to provide legal support to citizens of Ukraine abroad, etc.).

It was noted that the list of problems given in the article is not exhaustive. Advocates also face difficulties in obtaining passes for movement during the curfew, interruptions in the work of state registers, restrictions on access to information on the websites of state institutions, etc.

It was emphasized that the general economic situation in the country also indirectly affects advocates. The given thesis is based on the example of the state of business entities, because they can also be clients of advocates.

It was concluded that modern problems faced by advocates can also be united into the following groups: 1) moral and ethical (dilemma regarding the protection of Russian prisoners of war); 2) psychological (feelings of anxiety, nervousness due to martial law, etc.); 3) legal (changes in legislation); 4) organizational (caused by a change in the format of work of enterprises and institutions, remote nature of communication); 5) financial (increase in fuel prices, utilities, etc.).

Key words: advocacy, advocate activity, martial law, legal aid, law aid.

Запровадження воєнного стану на території України через повномасштабну агресію з боку Російської Федерації призвело до змін в усіх сферах суспільного життя. Інститут адвокатури також був вимушений пристосовуватися до нової реальності та підготуватися до нових викликів. Серед проблем, з якими зустрілася вся адвокатська спільнота, можна виокремити ті, що мають загальний характер (є однаковими для всього суспільства, до прикладу, нервово-психічна напруга обумовлена невизначеністю майбутнього та небезпекою для життя та здоров'я, підвищення цін на паливо тощо), так і ті, що мають спеціальний характер (внесення змін до законодавства; актуалізація галузей права або категорій справ, що не були настільки затребуваними у мирний час; необхідність надання правової допомоги громадянам України закордоном тощо).

Зауважимо, що деякі аспекти функціонування інституту адвокатури та здійснення адвокатської діяльності, у тому числі в умовах воєнного стану, досліджували такі науковці та практики як: Н. Бакаєнова, А. Бірюкова,

Г. Гарро, С. Савицька, М. Саєнко, О. Свида, Т. Олексюк, О. Храпенко та інші.

Повертаючись до складнощів, які постають перед адвокатами, вважаємо за доцільне розпочати з проблеми нервово-психічної напруги обумовленої невизначеністю майбутнього та небезпекою для життя та здоров'я.

Під нервово-психічною напругою розуміють загальну реакцію організму при зміні стереотипу діяльності, що найбільш різко проявляється при уявній або реальній загрозі життю або здоров'ю [1]. Як зазначає А. Колодько, стан нервово-психічної напруги може характеризуватися двома формами: 1) наростання збудження; 2) розвиток гальмівних реакцій. Погоджуємося, що крайні форми реагування залежать від індивідуальних якостей особистості або визиваються дуже гострими психічними чинниками [2, с. 103]. У результаті нервово-психічної напруги у особи можуть спостерігатися: дезорганізація поведінки; гальмування раніше напрацьованих навичок; неадекватні реакції на зовнішні роздратування; труднощі в розподілі уваги; звуження об'єму уваги та пам'яті тощо [3, с. 51].

Рівень психічної напруги адвоката залежить від багатьох факторів. Значну роль у здатності протистояти їй відіграє стресостійкість особи. Зауважимо, що стрес це стан організму, що виявляється у формі напруження або специфічних пристосувальних реакцій у відповідь на дію несприятливих зовнішніх або внутрішніх факторів [4]. У свою чергу, стресостійкість – визначена сукупність особистих якостей, що дозволяють переносити стресові ситуації без неприємних наслідків для особистої діяльності індивіда та оточення [5].

У професійній діяльності адвокати постійно зустрічаються з морально-етичними дилемами, крім того, професія адвоката належить до типу «людина-людина», а отже є емоційно доволі складною. Задля нівелювання цієї проблеми за участю Вищої школи адвокатури реалізуються просвітницькі заходи для адвокатів. До прикладу, у травні 2022 р. було проведено відкриту лекцію «Стресостійкість як суперсила адвоката під час війни». Лектор М. Саєнко під час виступу надала поради адвокатам щодо того як тримати енергетичний баланс, використовувати антистрес стратегії та звертатися за професійною допомогою [6].

Безумовно, в сучасних воєнних умовах рівень психічної напруги багато в чому залежить від місця проживання та роботи адвоката. Звернемо увагу, що в Одеській області повітряну тривогу з 24.02.2022 р. по 14.09.2022 р. було оголошено триста вісімдесят п'ять разів, а в м. Одеса – п'ятдесят один. У свою чергу, в Київській області за той саме період часу вона була оголошена триста вісімдесят два рази, а в м. Київ – чотириста дев'яносто чотири. У Харківській області, до прикладу, тривогу було оголошено тисяча тридцять разів, а в м. Харків – сорок шість [7].

Щодо небезпеки життю та здоров'ю, то варто відзначити, що багато адвокатів із початком повномасштабної агресії Російської Федерації проти України прийняли рішення щодо служби у Збройних силах України, вступу до територіальної оборони або зайняття волонтерською діяльністю (паралельно з адвокатською діяльністю). На жаль, як зазначила Голова Національної асоціації адвокатів України Л. Ізвітова, з початку війни в Україні загинули десять адвокатів [8, с. 3].

Щодо військової служби адвокатів, відзначимо, що рішенням Ради адвокатів України «Про затвердження роз'яснень з питань, що виникають при мобілізації та призову на військову службу осіб, які здійснюють адвокатську діяльність відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»» № 124 від 30.08.2014 р. було підкреслено, що адвокат не має права здійснювати адвокатську діяльність під час проходження військової служби, в тому числі на умовах мобілізації. Порушення цього обмеження є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності [9]. Натомість, у березні 2022 р. Рада адвокатів України у своєму рішенні № 124 зазначила, що у період воєнного стану не буде вважатися порушенням вимог щодо несумісності проходження військової або альтернативної (невійськової) служби адвокатами та, як наслідок, не застосовуватиметься така підстава для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності [10]. В цьому аспекті постає питання щодо того, чи може рішення Ради адвокатів України не відповідати положенням Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо вимог несумісності.

Крім того, не можна не згадати й загальне підвищення цін. В сучасних економічних умовах, можна казати про підвищення цін на паливо, підвищення вартості комунальних послуг, канцелярського приладдя, розміру орендної плати за приміщення тощо. Все це створює додаткове фінансове навантаження на адвоката та може призвести до підвищення розмірів гонорарів.

Щодо цін на паливо, то вважаємо за необхідне зупинитися на цьому питанні більш детально. Згідно з статистичними даними, у червні 2022 р. порівняно з травнем цього

самого року бензин А-92 подорожчав на 23,3% (до 50,4 грн за літр), бензин А-95 на 21,3% (до 51,6 грн за літр), дизпаливо – на 22,3% (до 56,6 грн за літр). Скраплений газ для автомобілів подорожчав на 18,7% (до 41,2 грн за літр) [11].

Значення вартості палива для адвокатів має безпосередній характер, адже адвокати під час своєї діяльності на відміну від нотаріусів, суддів, юрисконсультів або інших правників переважно більшість свого робочого часу проводить поза межами свого офісу. Відвідування судових засідань, присутність під час слідчих та оперативно-розшукових дій, відрядження, зустрічі з клієнтами тощо вимагають від адвоката мобільності та здатності швидко пересуватися містом. Отже, адвокати, які користуються власними автівками наразі мають суттєві додаткові витрати.

Нагадаємо, що в березні 2022 р. з метою підтримки населення та паливного бізнесу Верховна Рада України скасувала податковий акциз на пальне та знизила зобов'язання по податку на додану вартість з 20% до 7%. До війни акцизна ставка на бензин складала 213 євро/1000 л, дизпаливо – 140 євро /1000 л, скраплений газ – 52 євро [12]. Наразі ж Верховна Рада України ухвалила у першому читанні законопроект №7668-д про повернення акцизного податку на пальне. За ухвалення проєкту закону «за основу» проголосували двісті тридцять шість народних депутатів. Відповідно до законопроекту акциз становитиме: на газ – 52 євро/1000 л; на бензин та дизель – 100 євро/1000 л; акциз та ПДВ для альтернативних видів палива складатиме 100 євро/1000 л [13].

Повертаючись до сучасних викликів, варто звернути увагу й на той факт, що відбулися певні зміни у сфері «попиту» на правову допомогу. Якщо у довоєнний період такими, що характеризувалися нестачею адвокатів, визнавалися справи, що були пов'язані із галузями медичного права, права інтелектуальної власності або ІТ-права, то наразі суспільство потребує допомоги у вирішенні спорів пов'язаних з: процедурою усиновлення дитини та реєстрацією актів цивільного стану в режимі воєнного стану; захистом права власності, порушеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією; трудовими відносинами; воєнним медичним правом тощо.

Вкрай позитивним у цьому аспекті є діяльність Вищої школи адвокатури, на платформі якої адвокати можуть підвищити кваліфікацію шляхом відвідування онлайн лекцій зі специфіки застосування різних галузей права в умовах війни.

Не можна оминати той факт, що суттєво змінилася й статистика вчинених кримінальних правопорушень. За інформацією правоохоронних органів збільшилась кількість кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів та щодо незаконного обігу зброї. У свою чергу, кількість інших довоєнних проваджень значно зменшилась [14]. У якості прикладу наведемо статистичні відомості Волинської області, в якій безоплатна вторинна правова допомога надавалася особам, які підозрюються у скоєнні кримінальних правопорушень, передбачених:

– ст. 438 Кримінального кодексу України (надалі – КК України) «Порушення законів та звичаїв війни» (жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій);

– ст. 111 ККУ «Державна зрада» (діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороно-

здатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України);

– ст. 114 ККУ «Шпигунство» (передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства);

– ст. 359 ККУ «Незаконні придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації»;

– ст. 109 ККУ «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади».

Потребує уваги, що значна кількість звернень до адвокатів надходить від військовослужбовців. Сьогодні кожен військовослужбовець може безкоштовно отримати консультації, роз'яснення з будь-яких правових питань та допомогу в підготовці документів для отримання соціальних пільг і гарантій. Найбільша кількість звернень стосується державної допомоги, виплат та компенсацій. На другому місці – оскарження рішень, дій та бездіяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, на третьому – питання щодо військової служби, у тому числі військовий облік, мобілізація, бронювання тощо [15].

Звернемо увагу, що вітчизняні адвокати надають правову допомогу не лише громадянам України, але й військовополоненим Російської Федерації. Ця ситуація пов'язана з морально-етичними дилемами, адже перед адвокатом постає вибір: надати правову допомогу та реалізувати головне призначення інституту адвокатури або скористатися правом, передбаченим Правилами адвокатської етики, та відмовитись від надання правової допомоги. Звернемо увагу, що ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» прямо забороняє ототожнення адвоката з клієнтом (одна з гарантій адвокатської діяльності). Цій забороні було приділено окрему увагу у рішенні Ради адвокатів України «Про недопущення ототожнення адвокатів з клієнтами та втручання в професійні права адвокатів» від 05.08.2020 р. Так, наголошується, що заборона на ототожнення адвокатів з клієнтами є міжнародним стандартом гарантій адвокатської діяльності та встановлена «Основними положеннями про роль адвокатів», що прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 р. [16]. На жаль, в сучасних умовах важко уявити здатність суспільства відокремити адвоката від особи військовополоненого, якій він надаватиме допомогу. Цей аспект адвокатської діяльності потребує подальшого окремого дослідження.

Ще одним викликом, що постає перед адвокатським співтовариством, є необхідність надання правової підтримки українським біженцям. Як свідчать статистичні дані, з 24.02.2022 р. близько дев'яти мільйонів осіб (за деякими даними – шість мільйонів) залишило межі країни. Найбільшу кількість українських біженців прийняла Польща. Станом на 11.07.2022 р. в цій країні офіційно було зареєстровано 1 221 596 українців. Близько 900 тис. українців перебувало у Німеччині, 391 тис. – у Чехії, приблизно

по 150 тис. – у Туреччині та Італії. По 80 тис. біженців знаходилось у Молдові, Румунії та Словаччині [17]. Вкрай позитивним є той факт, що приблизно 3 млн з тих, хто залишив державу, вже повернулися до України [18].

З метою надання громадянам України допомоги закордоном заступником Голови НААУ В. Гвоздієм було проведено нараду з керівниками закордонних представництв НААУ щодо налаштування надання безоплатної правової допомоги. До прикладу, діяльність адвокатів безоплатної правової допомоги було налагоджено у Польщі, Австрії, Латвії, Італії тощо [19]. Крім того, представництва НААУ за кордоном тісно взаємодіяли з місцевими волонтерськими організаціями та мали актуальну інформацію щодо можливостей розселення та надання речей першої потреби українцям [20].

Досліджуючи це питання, варто відзначити, що рішенням Ради адвокатів України «Про затвердження у новій редакції Положення про представництво Національної асоціації адвокатів України за кордоном» № 59 від 02.08.2022 р. раніше створені представництва НААУ було ліквідовано, а всі кадрові та інші рішення щодо представництв втратили чинність. Відтепер відповідно до положення передбачається існування в кожній державі одного або більше представників НААУ, чия діяльність координується профільним комітетом НААУ [21].

Ще однією, але вже відомою проблемою, є дистанційний формат спілкування. Безумовно, головним поштовхом для розвитку онлайн комунікацій як в суспільстві загалом, так і в адвокатурі, стало поширення у 2020 р. коронавірусної інфекції COVID-19. Щодо останніх подій, то найбільш яскраво дистанційний характер спілкування мав прояв у перші місяці війни.

Підсумовуючи наведені проблеми, можна зазначити, що цей перелік не є вичерпним. Адвокати також зустрічаються зі складнощами в отриманні перепусток для перебування в комендантську годину, перервами в роботі державних реєстрів, обмеженням доступу до інформації на вебсайтах державних установ тощо.

Крім того, загальна економічна ситуація в країні опосередковано також впливає на адвокатів. Зауважимо, що деякі суб'єкти господарювання припинили свою діяльність або перенесли виробничі потужності до інших областей. Отже, можна припустити, що адвокати зазнали втрат серед клієнтів. Так, за даними Національного банку України, кількість підприємств, які повністю зупинили діяльність, у другій половині травня становила 14% (у квітні цей показник сягав 17%), а загальний рівень завантаженості потужностей надалі залишається на 40% нижчим за довоєнний рівень [22].

Таким чином, можна дійти висновків, що в сучасних умовах перед адвокатами постають певні проблеми, які можна об'єднати у такі групи:

- 1) морально-етичні (дилема щодо захисту російських військовополонених);
- 2) психологічні (почуття тривоги, нервування через воєнний стан тощо);
- 2) правові (зміни у законодавстві);
- 3) організаційні (зміна формату роботи підприємств та установ, дистанційний характер спілкування);
- 5) фінансові (підвищення цін на пальне, комунальні послуги тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Корольчук М. С. Психофізіологія діяльності: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. 400 с. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/full/10881/86/>
2. Колодько А. О. Поняття про нервово-психічну перенапругу. *Педагогіка здоров'я*: зб. наук. пр. IX Всеукр. наук.-практ. конф., Чернівці, 27–28 верес. 2019 р. ДНУ "Ін-т модернізації змісту освіти" [та ін.]. Чернівці, 2019. С. 103–106.
3. Магдисюк Л. І., Попович І. М., Віржанська В. М. Особливості нервово-психічної напруженості осіб пізньої зрілості у кризових ситуаціях. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka*. Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour». 2020. № 61 (11/2020). P. 51-53.
4. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua>

5. Стресостійкість у сучасному світі. Психологічна служба ЗУНУ. URL: <https://www.wunu.edu.ua/student-life/laboratory-psychological-services/recommendations-and-tips/9681-stresostikist-u-suchasnomu-sviti.html>
6. Стресостійкість як суперсила адвоката під час війни: учасники вебінару вчилися керувати ресурсним станом та долати життєві труднощі. *Сайт Вищої школи адвокатури*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/stresostikist-yak-supersyla-advokata-pid-chas-vijny-uchasnyku-vebinaru-vchylusya-keruvaty-resursnym-stanom-ta-dolaty-zhyttyevi-trudnoshhi/>
7. Статистика повітряних тривог. URL: <https://air-alarms.in.ua/region/odesa#statistic>
8. Відбулось засідання РАУ. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2022. № 3-7. С. 3-7.
9. Про затвердження роз'яснень з питань, що виникають при мобілізації та призову на військову службу осіб, які здійснюють адвокатську діяльність відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: Рішення Ради адвокатів України № 124 від 30.08.2014 р. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2014.08.30-rishennya-124.pdf>
10. Про особливості проходження адвокатами військової або альтернативної (невійськової) служби у період воєнного стану: Рішення Ради адвокатів України № 24 від 03.03.2022 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-03-24-r-shennya-rau-24_6244383fd80a.pdf
11. Діденко С. Вартість палива в Україні: ціни на бензин і дизель різко зросли за останній місяць. *UA.News*. 10.07.2022 р. URL: <https://ua.news.ua/money/stoymost-toplyva-v-ukrayne-tseny-na-benzyn-y-dyzel-rezko-vyrosly-za-poslednyj-mesyats>
12. Бредіхіна Г. Як зміняться ціни на паливо після підвищення податків. *Уніан. Інформаційне агентство*. 18.08.2022 р. URL: <https://www.unian.ua/economics/energetics/prognoz-cin-na-palne-2022-yak-zmynatsya-cini-na-palne-pislya-pidvishchennya-podatkov-novini-sogodni-11945733.html>
13. Жарикова А. Рада прийняла за основу законопроект о возврате акцизов на горючее. *Экономическая правда*. 30.08.2022 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2022/08/30/690964>
14. Особливості захисту військовослужбовців: поради адвокатам. *LIGAZAKON*. 02.06.2022 р. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211643_osoblivost-zakhistu-vyskovosluzhbovtsv-poradi-advokatam
15. Як адвокати, які співпрацюють з системою БПД, захищають права українців в умовах воєнного стану. *Сайт Міністерства юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/yak-advokati-yaki-spivpratsyuyut-z-sistemoju-bpd-zahischayut-prava-ukrainsiv-v-umovah-voennogo-stanu>
16. Безоплатна правова допомога для військовослужбовців. *Юридична газета online*. 25.08.2022 р. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/bezoplatna-pravova-dopomoga-dlya-viyskovosluzhbovciv.html>
17. Про недопущення ототожнення адвокатів з клієнтами та втручання в професійні права адвокатів: Рішення Ради адвокатів України № 49 від 05.08.2020 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2020-08-05-r-shennya-rau-49_5f4637e9c8bd4.pdf
18. Гамалій І. Понад 9 млн українців виїхали з країни з початку війни, – ООН. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/society/2022/07/14/523112_ponad_9 mln_ukrainsiv_viihali_z_kraini.html
19. Єврокомісарка повідомила, скільки українців вже повернулися додому і як багато ще залишаються на чужині. *ТСН-новини*. 12.07.2022 р. URL: <https://tsn.ua/ato/yevrokomisararka-povidomila-skilki-ukrayinciv-vzhe-povernulisya-dodomu-i-yak-bagato-sche-zalishayutsya-na-chuzhini-2108608.html>
20. НААУ налагоджує надання безоплатної правової допомоги біженцям за кордоном. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2022. № 3-5 С. 10. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/2022-06-01-v-snik-3-5-2022_62975af575988.pdf
21. Представництва НААУ за кордоном допомагають залучати благодійні кошти адвокатам в Україні. *Офіційний сайт НААУ*. URL: <https://unba.org.ua/news/7347-predstavnictva-naau-za-kordonom-dopomagayut-zaluchati-blagodijni-koshti-advokatam-v-ukraini.html>
22. РАУ створила інститут представників за кордоном замість іноземних представництв. *Офіційний сайт НААУ*. URL: <https://unba.org.ua/news/7562-rau-stvorila-institut-predstavnikiv-za-kordonom-zamist-inozemnih-predstavnictv.html>
23. НБУ: кількість підприємств, які повністю зупинили роботу, в травні скоротилася до 14%. *Finbalance*. URL: https://finbalance.com.ua/news/nbu-kilkist-pidprimstv-yaki-povnistyu-zupinili-robotu-v-travni-skorotilasya-do-14%